

บทที่ 1

สรุปเนื้อหาโครงการ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้านหนองโ้ง หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านหวาย อำเภอลำทะเมนชัย มีประชากร 48 ครอบครัวยุคใหม่ 252 คน อาชีพหลักคือการทำนา ทำสวน โดยมีคนที่ทำนา 48 ครอบครัวยุคใหม่ หลังจากฤดูกาลทำนาทำอาชีพเสริม เช่น ทำสวน รับจ้างทั่วไป มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 880 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดกับป่าชุมชนโคกใหญ่ ทิศตะวันออกติดกับบ้านมะเขว ทิศตะวันตกติดกับพื้นที่ตำบลแคน(บ้านเขวค้อ)และทิศใต้ติดกับลำน้ำเสียว ลักษณะของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่ติดกับป่าชุมชนโคกใหญ่และลำน้ำเสียว ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารหลักของหมู่บ้าน เช่น ผัก เห็ด ไข่แมลงแดง แยม กุ้งกา กระแต หนูและนกต่างๆ ในส่วนของลำน้ำเสียวและลำคลองลำห้วยมีการใช้ประโยชน์ในการทำเกษตร เช่น ทำนา ปลูกผักและเป็นแหล่งอาหารในการหาปลา เป็นต้น

สภาพทางสังคมของชุมชนบ้านหนองโ้งได้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมโดยมีการเน้นที่ตัววัตถุมากขึ้น ซึ่งถือว่าการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การสืบทอดการทำนาของชาวนารุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ สมัยก่อนการทำนายังไม่ได้ลงทุนอะไรมากนัก เนื่องจากเทคโนโลยี และเครื่องทุ่นแรงในการทำเกษตรยังไม่มากเหมือนทุกวันนี้ แต่ในปัจจุบันการทำนาต้องอาศัยต้นทุนเป็นจำนวนมากในการลงทุนตามสภาวะและคนรุ่นหลังก็จะไม่สนใจทำนา ประกอบกับการศึกษาทุกวันนี้หลังจากเรียนจบก็จะไปใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนมาก ทำให้การทำนาขาดแรงงานจึงต้องหันมาใช้เครื่องทุ่นแรงแทนหรือการจ้าง ทำให้เกิดภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรบ้านหนองโ้งจากการสำรวจปัญหาหนี้สินในระบบและนอกระบบ เกษตรกรที่เป็นหนี้ในระบบมีจำนวน 30 ครอบครัวยุคใหม่ แบ่งแยกออกเป็นหนี้สหกรณ์เครดิตยูเนียน จำนวน 35 คน เป็นจำนวนเงิน 35,000 บาท หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เครดิตยูเนียน จำนวน 9 คน เป็นจำนวนเงิน 850,000 บาท หนี้กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 49 คน เป็นจำนวนเงิน 1,175,000 บาท และหนี้โครงการ ก.ข.ค.จ. จำนวน 47 คน เป็นจำนวนเงิน 280,000 บาท ในส่วนของหนี้นอกระบบ 10 ครอบครัวยุคใหม่ จำนวน 350,000 บาท นอกจากนี้การบริโภคได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมการใช้โทรศัพท์มือถือและเครื่องอำนวยความสะดวกให้กับตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงรายได้ของครอบครัวยุคใหม่เป็นต้น

ระบบการผลิตของเกษตรกรในชุมชนบ้านหนองโ้ง ทำนา ปลูกผัก ทั้งเพื่อการบริโภคในครอบครัวและเพื่อการค้าขาย การรับจ้างทั่วไป การเย็บผ้า เป็นต้น การทำการเกษตรส่วนมากก็จะมีการใช้ปุ๋ยเคมีกันเป็นจำนวนมาก อันเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น ดินเสื่อมคุณภาพ

ต้นทุนการผลิตสูง ตลอดจนเกษตรกรไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี เป็นต้น ประกอบกับบ้านหนองโ้งมีสภาพภูมิศาสตร์ติดกับลำน้ำเสียว ซึ่งในฤดูน้ำหลากน้ำจากลำน้ำเสียวจะทะลักท่วมพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรที่มีพื้นที่ลุ่มทำให้ผลผลิตเกิดความเสียหายและเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรบนที่สูงหรือนาดอน หากฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็จะทำให้ผลผลิตไม่ได้ผล ซึ่งทำให้เกษตรกรมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นจากการลงทุนทำการผลิต ประกอบกับต้องหาเงินมาใช้หนี้ตามระยะเวลาการกู้ไม่เช่นนั้นจะถูกยึดที่นาที่สวนในการค้ำประกันหนี้ ทำให้เกษตรกรต้องออกไปขายแรงงานในภาคการผลิตอื่น เช่น การทำงานรับเหมาก่อสร้าง การไปทำงานเมืองนอก การรับจ้างทั่วไป เป็นต้น กล่าวโดยสรุปจากปัญหานี้สินที่เกิดขึ้นและปัญหาระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปตามที่กล่าวข้างต้น มีสาเหตุหลักอยู่ที่ 2 ประเด็นหลักคือ การเปลี่ยนแปลงทางโลกทัศน์ที่เปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนาหลักเช่นการปรับเปลี่ยนการผลิตทางการเกษตรจากการพึ่งตนเองไปสู่การพึ่งพาภายนอก เช่นปุ๋ยเคมี และการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตทัศน์ ที่มีวิถีคิดแบบบริโภคนิยม ดำเนินชีวิตด้วยความโลภ และไม่มีความจำเป็น ทั้งสองสาเหตุจึงเป็นประเด็นสำคัญต่อการศึกษารั้งนี้

ชุมชนบ้านหนองโ้งเป็นพื้นที่เป้าหมายการดำเนินงานพื้นที่หนึ่งของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดมหาสารคาม ที่ส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการทำเพื่อระบบทุนมาสู่ระบบการผลิตแบบพึ่งตนเองในรูปแบบของเกษตรผสมผสาน การรวมกลุ่มออมทรัพย์ การรวมกลุ่มผลิตน้ำปลา เป็นต้น งานเกษตรกรรมยังยืนในบ้านหนองโ้ง ที่เป็นต้นแบบการทำเกษตรแบบพึ่งตนเองและเป็นแกนนำเครือข่ายที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์การทำเกษตรกรรมยังยืนไปสู่ผู้ที่มีความสนใจได้คือ นายชาย ประกอบมีและเกษตรกรที่ทำการเกษตรผสมผสานของเครือข่ายจำนวน 10 ครอบครัว

บทเรียนและประสบการณ์การทำงานด้านชุมชน ในเรื่องของงานทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าชุมชนโคกใหญ่ ทุกๆ ปีชาวบ้านบ้านหนองโ้งได้มีการปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหวายสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณและมีการจัดตั้งอาสาสมัครเพื่อป้องกันไฟป่า โดยชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการช่วยกันอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ ด้านงานฟื้นฟูและส่งเสริมการทำเกษตรในเขตลำน้ำเสียว ชุมชนบ้านหนองโ้งร่วมกับเครือข่ายลำน้ำเสียวเพื่อปกป้องรักษาลำน้ำเสียวให้ใช้ประโยชน์ต่อการทำนา และปลูกพืชในช่วงฤดูแล้ง มีกิจกรรมในการส่งเสริมการฟื้นฟูลำน้ำในรูปแบบชาวบ้าน เช่นการทำวังปลา การปลูกป่าตามลำน้ำ และการส่งเสริมอาชีพเกษตร ตลอดจนชุมชนบ้านหนองโ้งได้จัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพการมีส่วนร่วมในระบบการผลิตที่เอื้อต่อสุขภาพ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สสส. ในปี 2549 รวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อปลูกผักปลอดสารพิษ ทำให้เกษตรกรหนองโ้งได้รู้จักประโยชน์ในการปลูกผักปลอดสารพิษในครัวเรือน ทำให้ชาวบ้านกระตือรือร้นกันในเรื่องอาหารการกินเพราะช่วยให้ครอบครัวลดค่าใช้จ่ายลงและมีอีกบางส่วนที่ทำเป็นสินค้าจำหน่ายและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไปเป็นอย่างดี

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น หากไม่ได้รับการแก้ไขในเรื่องของปัญหาหนี้สิน จะนำมาซึ่งปัญหาของคนในชุมชน เช่น การสูญเสียที่ดินของเกษตรกร การอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ การล้มละลายของเกษตรกร การพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก เป็นต้น ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนและระดับประเทศ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ด้วยการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของแกนนำชุมชนและเกษตรกรต้นแบบของ จึงได้จัดทำโครงการ “กระบวนการเรียนรู้งานเกษตรกรรมยั่งยืนในการหนุนเสริมการจัดการหนี้สินของเกษตรกรในชุมชนบ้านหนองโ้ง” อันจะนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 คำถามการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้งานเกษตรกรรมยั่งยืนจะหนุนเสริมการจัดการหนี้สินของเกษตรกรในชุมชนบ้านหนองโ้งได้อย่างไร

1. ภาวะหนี้สิน แหล่งหนี้ ของคนในชุมชนบ้านหนองโ้งเป็นอย่างไร
2. สาเหตุของการเป็นหนี้มาจากสาเหตุใด
3. วิธีการผลิตของคนในชุมชนที่นำไปสู่การเป็นหนี้เป็นอย่างไร
4. วิธีการบริโภคของคนในชุมชนที่นำไปสู่การเป็นหนี้เป็นอย่างไร
5. กระบวนการผลิตที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้สินเป็นอย่างไร
6. รูปแบบการจัดการหนี้สินด้วยกระบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์โครงการ

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองโ้ง
2. เพื่อศึกษาวิธีการผลิตและวิธีการบริโภคที่นำไปสู่การเป็นหนี้ของคนในชุมชนบ้านหนองโ้ง
3. เพื่อศึกษากระบวนการการผลิตที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้สิน
4. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการหนี้สินของเกษตรกรและชุมชนด้วยกระบวนการเกษตรกรรมยั่งยืน

1.4 กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกรในชุมชนบ้านหนองโ้ง หมู่ 10 จำนวน 48 ครอบครัว ตำบลบ้านหวาย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

- เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืน จำนวน 10 ครอบครัว
- เกษตรกรทั่วไป จำนวน 38 ครอบครัว